

Клещенко Н. О.,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
ORCID: 0000-0002-4317-1470

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МИР

CONCEPTUAL APPROACHES TO DETERMINING THE CONTENT OF THE HUMAN RIGHT TO PEACE

У контексті збройних конфліктів, глобальних викликів безпеці та гуманітарних криз право людини на мир набуває особливої актуальності, як невід’ємна складова міжнародного і національного правопорядків. Його реалізація є запорукою не лише фізичного виживання людини, але й забезпечення гідності, свободи, стабільності й розвитку суспільства в цілому. Разом із тим, складна та багатовимірною природою цього права зумовлює необхідність його міждисциплінарного осмислення. У цьому контексті виникає потреба звернутися до аналізу основних концептуальних підходів щодо визначення змісту права людини на мир, які формуються в межах філософії, міжнародного права, історії та інших наук. Такий аналіз дозволяє розкрити сутність цього права не лише як юридичної норми, а як системного явища, що охоплює широкий спектр правових, моральних, соціальних та політичних вимірів.

Виділено такі підходи до права людини на мир: 1) нормативно-правовий (юридичний), який підкреслює важливість інституційного закріплення миру як права, та акцентує на необхідності імплементації таких міжнародних норм у національну правову систему; 2) гуманістично-антропологічний – дозволяє вийти за межі суто правових формулювань і сформуванню глибше, ціннісне та людиноцентричне розуміння змісту права на мир, що є особливо актуальним у контексті сучасних глобальних викликів і гуманітарних криз; 3) системний підхід до права людини на мир створює підґрунтя для ефективного, стійкого та комплексного забезпечення права людини на мир як на міжнародному, так і на національному рівнях; 4) політико-ідеологічний підхід дозволяє аналізувати право людини на мир не як абстрактну норму, а як частину реальної політичної системи координат, де реалізація цього права залежить від державної ідеології, політичної культури та міжнародного позиціонування держави; 5) колективний підхід наголошує, попри те що право на мир прийнято вважати колективним правом народів, нині воно є невід’ємним, суб’єктивним і персоналізованим правом кожної людини; 6) сучасний (еволюційний) підхід трактує право на мир як таке, що розвивається відповідно до нових глобальних викликів, зокрема гібридних конфліктів, інформаційних воєн та цифрових загроз.

Ключові слова: право людини на мир, система прав людини, міжнародний правопорядок, національний правопорядок, мир, безпека, миробудівництво.

In the context of armed conflicts, global security challenges and humanitarian crises, the human right to peace acquires particular relevance as an integral part of the international and national legal order. Its implementation is the key not only to the physical survival of a person, but also to ensuring dignity, freedom, stability and development of society as a whole. At the same time, the complex and multidimensional nature of this right necessitates its interdisciplinary understanding. In this context, there is a need to turn to the analysis of the main conceptual approaches to determining the content of the human right to peace, which are formed within the framework of philosophy, international law, history and other sciences. Such an analysis allows us to reveal the essence of this right not only as a legal norm, but as a systemic phenomenon that covers a wide range of legal, moral, social and political dimensions.

The following approaches to the human right to peace are distinguished: 1) normative-legal (legal), which emphasizes the importance of institutionalizing peace as a right and emphasizes the need to implement such international norms into the national legal system; 2) humanistic-anthropological – allows us to go beyond purely legal formulations and form a deeper, value-based and human-centered understanding of the content of the right to peace, which is especially relevant in the context of modern global challenges and humanitarian crises; 3) a systemic approach to the human right to peace creates the basis for effective, sustainable and comprehensive provision of the human right to peace at both the international and national levels; 4) a political-ideological approach allows us to analyze the human right to peace not as an abstract norm, but as part of a real political coordinate system, where the implementation of this right depends on the state ideology, political culture and international positioning of the state; 5) the collective approach emphasizes that, despite the fact that the right to peace is considered a collective right of peoples, today it is an inalienable,

subjective and personalized right of every person; 6) the modern (evolutionary) approach interprets the right to peace as one that develops in accordance with new global challenges, in particular hybrid conflicts, information wars and digital threats.

Key words: *human right to peace, human rights system, international legal order, national legal order, peace, security, peacebuilding.*

Постановки проблеми. У сучасних умовах функціонування суспільства концептуальне осмислення права людини на мир є вкрай необхідним для формування ефективної нормативної бази, гармонізації національного й міжнародного правового простору, а також для забезпечення реального захисту особи в умовах збройних конфліктів. Відтак дослідження концептуальних підходів до цього права є не лише актуальним, а й стратегічно важливим для сучасної правової науки і практики. Окрім того, після завершення воєнних дій постане завдання формування ефективної політики відновлення миру, гарантування соціальної справедливості, примирення та недопущення повторення конфліктів. Це вимагає глибокого наукового осмислення права на мир як правової категорії та його потенціалу в розбудові сталого суспільства.

У зазначеному контексті висловлювався і С. Сунегін, зазначаючи, що «складні й суперечливі реалії розвитку сучасного світового співтовариства, які характеризуються глобальними викликами і загрозами, суттєво підвищують актуальність наукового осмислення проблематики права людини на мир, яке в цих умовах набуває першочергового значення в системі прав і свобод людини та, по суті, є наріжним каменем міжнародного та національного правопорядків. Кризові реалії сьогодення, виникнення яких не обмежується посиленням військового чинника у вирішенні міжнародних спорів та суперечностей і пов'язується з численними деформаціями суспільних відносин практично на всіх рівнях, а також з деструкцією цілісності нормативної складової індивідуальної та колективної свідомості, переконливо свідчать про нагальну необхідність здійснення доктринального переосмислення змісту деяких фундаментальних прав людини, зокрема права на мир, яке раніше досліджувалося переважно у фокусі міжнародно-правової доктрини» [1, с. 92].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблематика є відносно новою у вітчизняному соціогуманітарному дискурсі та активно почала досліджуватися після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Зокрема питання різного гатунку щодо права людини на мир ставали предметом дослідження у таких вчених як О. Богініч, Р. Губань, І. Іванків, Є. Ключева, М. Ноняк, Н. Оніщенко, О. Ромців, С. Сунегін тощо. Серед зарубіжних дослідників права на мир слід виокремити В. Н. Аль Сааді, Дж. Доннелі, Д. Уолліса, Р. Тейтель, Д. Роулза та інших. Разом з тим, незважаючи на вагомий внесок цих та інших

вчених у проблематику теоретичного насичення права на мир, все ж потрібно визнати, що різні аспекти зазначеної проблематики потребують подальших наукових пошуків.

Метою статті є дослідити та систематизувати основні концептуальні підходи до тлумачення змісту права людини на мир, а також у визначенні його місця в сучасній системі прав людини.

Виклад основного матеріалу. Концептуальні підходи до визначення змісту права людини на мир можуть формуватися в межах міждисциплінарного осмислення цього права, зокрема, теорії держави і права, міжнародного, міжнародного гуманітарного права та права прав людини, історії, філософії тощо, що сприяє глибшому розумінню цього права, дозволяє інтегрувати різні погляди на його зміст як універсального механізму захисту людської гідності в умовах глобальних загроз. Така різноманітність підходів дозволяє розглядати право на мир не лише як юридичну норму, а як складне соціальне явище, що має ціннісний, моральний, культурний та політичний виміри. Так, у межах філософського дискурсу право на мир асоціюється з ідеєю справедливості та гідності, у міжнародно-правовому контексті – з гарантіями колективної безпеки та міжнародного правопорядку, а в теорії держави і права – з функцією держави забезпечувати внутрішній спокій, захист прав людини та недопущення збройної агресії.

Враховуючи міждисциплінарність та багатоаспектність права людини на мир можна виділити декілька концептуальних підходів до його визначення, а саме: 1) нормативно-правовий (юридичний); 2) гуманістично-антропологічний; 3) системний; 4) політико-ідеологічний; 5) колективний; сучасний (еволюційний). Спробуємо охарактеризувати їх більш детально.

Перший – нормативно-правовий (юридичний) підхід – розглядає право на мир як юридично закріплену норму в міжнародному та національному праві. Цей підхід спирається на такі документи як Статут ООН (1945 р.), Загальна декларація прав людини (1948 р.), Декларації про розповсюдження серед молоді ідеалів миру, взаємоповаги та взаєморозуміння між народами (1965 р.), Декларація про виховання народів у дусі миру (1978 р.), Декларація про право народів на мир (1984 р.), Декларація про культуру миру (1999 р.), Декларація про право на мир (2016 р.). У зазначених документах мир розглядається як умова реалізації інших прав людини та спонукає до позитивних

зобов'язань з боку держав щодо підтримання миру та запобігання конфліктам, а в останньому документі (Декларація про право на мир (2016 р.) право на мир було визнано як невід'ємне право кожної людини.

Як зазначає С. Сунегін, «право на мир у Деклараціях ООН пройшло значний етап свого змістового та функціонального розвитку, і якщо Декларації 1978 та 1984 рр. переважно зосереджували увагу на цьому праві як на ціннісно-нормативній концепції запобігання війні та зміцнення міжнародного миру як основної умови забезпечення виживання людства, а також на необхідності мирного вирішення міжнародних спорів, то у Деклараціях 1999 та 2016 рр. право на мир почало розглядатися вже здебільшого в контексті системи прав людини та забезпечення сталого розвитку людства. При цьому остання Декларація вперше закріпила право на мир як індивідуальне право кожної людини, яке має універсальний характер і повинно захищатися на міжнародному та національному рівнях, у тому числі відповідними інститутами громадянського суспільства, а поняття "мир" як об'єкт цього права, по суті, набуло якості основоположної засади реалізації людиною всієї системи гарантованих їй прав і свобод» [1, с. 94–95].

Попри це, незважаючи на нормативне закріплення у міжнародних стандартах права на мир, його реалізація постійно зазнає негативного впливу. Вищезазначені міжнародні акти є декларативними та не мають ефективних механізмів примусу до виконання положень підписантами. Звичайно, це пов'язано, перш за все, із особливістю суб'єктного складу міжнародного права, адже основними його учасниками є держави. До них не можна застосовувати такі ж методи примусу як до фізичних чи юридичних осіб. Міжнародна спільнота може реагувати на подібні загрози миру та безпеці світу через накладення економічних санкцій, обмеження імпорту/експорту сировини чи надаючи військову допомогу одній зі сторін. Проте подібні обмеження можуть посилити гуманітарні кризи, заважаючи доступу до ресурсів звичайним громадянам, водночас не досягаючи цілей реалізації права на мир [2, с. 267–268].

Другий – гуманістично-антропологічний підхід – виходить з ідеї, що мир є природним і фундаментальним правом людини як соціальної істоти та включає в себе такі компоненти, як свобода, рівність, гідність, толерантність тощо. Зазначений підхід підкреслює цінність людського життя як першооснову права на мир. Розглядає мир не лише як відсутність війни, а як природне право кожної людини на безпечне та вільне існування. Антропологічна складова підходу акцентує на природній потребі людини жити в мирі, що витікає з її онтологічної природи та морального статусу як суб'єкта прав, а гуманістичний аспект – на цінності миру як передумови

для повноцінного розвитку особистості, формування соціальної справедливості та недопущення дегуманізації в умовах конфліктів.

Підхід тісно пов'язаний з ідеями класичного гуманізму, природного права та філософських концепцій, які ставлять людину, її життя і гідність у центр правової системи. Право на мир у такому контексті трактується не лише як реакція на загрозу збройного насильства, а як нормативна вимога до держав і міжнародного співтовариства створювати умови для мирного співіснування, запобігання конфліктам, забезпечення освіти у дусі миру, ненасильства й толерантності.

У контексті характеристики даного підходу, доцільно згадати Гуго Гроція – одного із засновників класичної теорії міжнародного права, який у своєму трактаті «Про право війни і миру» обґрунтував ідею того, що навіть у стані війни слід дотримуватися засад природного права та морального порядку. Він зазначав, що війна, як така, не суперечить природному праву: «...за природою кожен є захисником свого права, для чого нам і даються руки». Не заборонена війна також і божественними законами, і правом народів. Але це зовсім не означає, що усі війни справедливі. Розрізняючи війни справедливі і несправедливі, Г. Гроцій у дусі свого юридичного підходу до цієї проблематики підкреслює, що «...справедливою причиною війни може бути тільки правопорушення». До справедливих війн мислитель зараховує війни оборонні, війни для збереження цілісності держави, захисту майна. Несправедливі війни – це війни загарбницькі, з метою заволодіння чужим майном, підкорення інших народів, і за своєю сутністю вони є протиправним станом (порушенням вимог природного права, божественних законів, положень права народів). Ініціатори несправедливої війни зобов'язані відшкодувати шкоду за вчинене ними, чи за їх сприяння [3].

Третій – системний підхід – виходить із трактування миру як комплексного права, що поєднує у собі різні аспекти права на мир (безпеку, гідність, справедливість) у єдину систему. В основі цього підходу лежить методологія системного аналізу, яка дозволяє не лише ідентифікувати структурні елементи права на мир, але й дослідити взаємозв'язки, ієрархії та механізми їхньої взаємодії у межах цілісної правової системи. Також зазначений підхід підкреслює взаємозв'язок між миром та іншими правами людини (економічними, соціальними, культурними).

У науковій літературі щодо цього правильно зазначається, що без забезпечення права на мир право людини на життя і його захист стає абсолютно нездійсненним, незалежно від наявності чинних міжнародних договорів про захист цивільного населення та визнання правил ведення війни [4].

Про взаємозв'язок права на мир з іншими правами і свободами людини, зазначає і С. Сунегін,

наголошуючи, що він (взаємозв'язок) проявляється насамперед у тому, що окремі фундаментальні права людини, по суті, формують його безпосередній зміст. Адже змістом права на мир є право людини на особисту безпеку та недоторканність, право на захист від загроз з боку держави та інших суб'єктів, право на культурну ідентичність, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на розвиток і благополуччя тощо. Не можна вести мову про реальність забезпечення права на мир, якщо за дужки виносяться питання умов нормального розвитку людини та її особистої безпеки, які є необхідними маркерами або індикаторами суспільних відносин, звільнених від насильства. Мирне співжиття найбільшою мірою забезпечується там, де людина має всі можливості всебічно розвиватися та покращувати якість свого життя, де має місце належний захист довкілля, а також соціальний, економічний та культурний розвиток [1, с. 98]. Також вчений зазначає, що зміст права на мир проявляється у більш широкому контексті багатьох фундаментальних прав людини, забезпеченість і захист яких становлять основу миробудівництва. При цьому має місце і зворотній зв'язок, оскільки право на мир спрямоване на створення умов для повноцінної реалізації всієї системи прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб; воно забезпечує не лише захист від зовнішніх загроз, а й внутрішню стабільність у суспільстві. Соціальна, економічна чи будь-яка інша форма суспільного прогресу може бути досягнута лише в умовах миру й саме право на мир забезпечує довгостроковий і різногалузевий розвиток як у межах окремих суспільств, так і на міжнародному рівні [1, с. 98].

Згідно із системним підходом, право на мир не може бути зведене до однієї єдиної норми чи документа, натомість структурно інтегрує норми міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, міжнародного кримінального права, а також принципи сталого розвитку, демократії та верховенства права. Як складова загальної системи прав людини, воно перебуває у функціональному взаємозв'язку, про що вище вже зазначалось, з такими правами як право на життя, безпеку, свободу, право на розвиток, освіту тощо. Зазначений підхід акцентує також на необхідності інституційної координації між національними та міжнародними організаціями, що здійснюють захист і реалізацію права на мир, а також на важливості узгодженості між юридичними, політичними, соціальними та культурними механізмами підтримання миру.

У межах цього підходу право людини на мир розглядається не як статичне поняття, а як динамічний правовий конструктор, що змінюється відповідно до трансформацій міжнародного порядку, викликів глобальної безпеки та еволюції уявлень про справедливість,

гуманність і колективну відповідальність. Це дозволяє сформулювати не лише нормативний, але й функціональний і процедурний вимір права на мир, як складової стійкого міжнародного правопорядку.

Четвертий – політико-ідеологічний підхід – пов'язує право на мир із політичними інтересами, дипломатичним впливом, безпековими доктринами та антивоєнними рухами. Підкреслює, що мир не є нейтральною категорією, а має ідеологічне навантаження, що залежить від політичного режиму. Ядром цього підходу є боротьба з агресією та усунення причин збройних конфліктів шляхом формування глобальної культури миру, зміцнення міжнародної солідарності та забезпечення справедливого міжнародного порядку. Домінує погляд на мир як результат конкретно політичних рішень, системних протистоянь або ідеологічних наративів на глобальному та національному рівнях. Часто використовується в риторичі міжнародних рухів за роззброєння та розв'язання конфліктів. Крім того, політико-ідеологічний підхід виявляє зв'язок між концептом миру та ідеологічною ідентичністю держави, адже саме через політичні ідеї та програми мир реалізується, або, навпаки, ставиться під загрозу.

Цей підхід акцентує на тому, що мир неможливо досягнути або зберегти лише шляхом декларативного визнання його як права. Необхідною є інституціоналізація миротворчих принципів у політичній практиці зокрема через відповідну зовнішню та внутрішню політику держави, участь у міжнародних безпекових ініціативах, підтримку ідеології миру. У межах цього підходу право людини на мир набуває нормативно-політичного характеру, що може проявлятися у: 1) формуванні міжнародних коаліцій задля стримування агресії; 2) просуванні концепції мирного врегулювання конфліктів (дипломатія, посередництво, санкції); 3) інтеграції права на мир у національні стратегії безпеки, освіти, правового виховання, гуманітарної політики.

Зазначимо, що у багатьох державах поняття миру є частиною офіційної політичної доктрини, однак не завжди супроводжується реальними діями спрямованими на запобігання війнам та захисту прав людини. У таких випадках право на мир стає інструментом політичного маніпулювання, а не реальним елементом правозахисної системи. Крім того, у рамках політико-ідеологічного підходу, право на мир може виконувати функцію символу або засобу впливу, проте ніяк не універсального правового інструменту. Водночас такий підхід підкреслює важливість миру як стратегічного ресурсу, який держави прагнуть контролювати та представляти відповідно до власних інтересів.

П'ятий – колективний підхід – розглядає мир як колективне право народів, тобто в його основу

покладений суб'єктний критерій, – людина чи людство в цілому. Зазначений підхід виходить з того, що право на мир належить до групи прав так званого третього покоління, яке ще прийнято називати колективними, тобто правами всього людства – правами людини, правами народів, правами нації, правами спільності та асоціації. Як зазначає Є. Ключова, до цієї категорії прав належить право на мир, безпеку, незалежність (самовизначення народів), на здорове навколишнє природне середовище, на соціальний і економічний розвиток як людини, так і людства в цілому. Забезпечення права на мир – проблема номер один для світового товариства [4, с. 208]. Таку ж точку зору поділяє Д. Белов, зазначаючи, що суб'єктом права на мир має визнаватися людство, тобто усі люди, адже тоді порушення цього права суперечитиме інтересам людства та захисту прав кожної людини. Вчений виходить із того, що в контексті визначення суб'єкта права на мир стає зрозумілим, що держави, які навіть не є сторонами конфлікту, відчувають наслідки цієї ситуації: економічні проблеми, наплив мігрантів, а також проблеми в комунікації. Звідси відповідним суб'єктом права на мир має визнаватися людство, оскільки тільки забезпечуючи мир у глобальному масштабі можна визнати, що кожна людина має також забезпечене право на мир. Порушення цього права на території однієї держави спричиняє непередбачувані наслідки далеко поза межами цієї держави, зокрема порушення окремих прав людини [5, с. 689].

Схожу думку висловлює І. Іванків, яка виходить із тексту Декларації Генеральної Асамблеї ООН про право народів на мир 1984 року та Декларації Генеральної Асамблеї ООН від 1978 року про підготовку суспільств до життя в мирі. У першій ідеться про те, що мир має першочергове значення не тільки для матеріального добробуту і розвитку окремих країн, а й для повної реалізації прав людини й основних свобод, що досягнення міцного миру є основною умовою виживання людства. Тому також Декларація оголошує, що всі народи мають священне право на мир, а дотримання цього права є фундаментальним обов'язком кожної країни, що передбачає також ліквідацію загрози війни та усунення застосування сили в міжнародних суперечках й розв'язання їх мирними засобами. У другому ж документі вказується важлива ознака права на мир, а саме його належність різним поколінням людей. Ця ознака, з її точки зору, є принциповою ознакою прав третього покоління, що відрізняє їх від індивідуальних прав, які, як правило, згащують зі смертю людини [6, с. 29].

Зауважимо, що до недавнього часу колективний підхід був домінантним. Точкою зрушення від колективного до індивідуального права стали різні виклики сучасності, зокрема збройні конфлікти, в тому числі повномасштабне вторгнення РФ в Україну, після якого питання

забезпечення миру перестало бути лише прерогативою держав чи міжнародних організацій і набуло безпосередньої значущості для кожної людини. Це вторгнення продемонструвало, що право на мир – не абстрактна декларація, а життєво необхідне індивідуальне право, від реалізації якого залежить збереження життя, свободи і базової безпеки кожної людини.

У зазначеному контексті слушно наголошує М. Ноняк, зазначаючи що тлумачення права на мир як виключно колективного, наразі не відповідає реаліям часу у повній мірі, адже для кожної окремої людини яка живе в зоні конфлікту, або у прифронтовій зоні право на мир, у першу чергу, означає шанс на безпеку та нормальне життя [7, с. 114]. Заслуговує на увагу точка зору Н. Оніщенко та С. Сунегіна, які вважають, що право на мир можна і потрібно розглядати як таке, що має одночасно колективний та індивідуальний характер. Його основою належить визнати прагнення до досягнення згоди між державами та їх народами, між окремими громадянами та їх об'єднаннями всередині певного суспільства, прагнення до мирного врегулювання будь-яких конфліктних ситуацій на макро- і мікрорівнях. З цього випливає, що суб'єктами права на мир мають бути визнані не лише народи, нації або суспільства, а й окремі індивіди та їх об'єднання. Право людини на мир у загальній системі її прав і свобод потрібно розглядати як основоположне комплексне право, яке, власне, слід визнати першоосновним в ієрархічній будові системи прав людини [8, с. 54–55].

Варто звернути увагу на те, що вченими висловлюються також аргументи проти визнання права на мир правом людини. Влучно узагальнив ці аргументи Г. Песес-Барба, який звів їх до такого: 1) належність права на мир групам чи народам призводить до невизначеності кінцевого бенефіціара, яким має бути індивід, а виконавцем обов'язку його захищати є держава, що має право почати війну; 2) право на мир є фактично «супер правом», яке охоплює інші права, позаяк охоплює усі прояви суспільного життя, а тому втрачає сенс його захист; 3) це право може існувати та бути виконуваним лише між державами, тому що у внутрішньому праві воно не має сенсу; 4) відсутність політичної волі на міжнародному рівні до застосування збройної сили у разі міждержавної війни, крім того, існування «справедливої війни» робить неможливим існування права на мир [9].

Таким чином, вважаємо, що попри колективну складову, право людини на мир має виразний індивідуально-правовий вимір, що ґрунтується на фундаментальних засадах сучасної теорії прав людини. Його індивідуальний характер впливає з таких аргументів: 1) міжнародне визнання саме індивідуального характеру права на мир (мова йде про Декларацію ООН про право на мир від 2016 р., яка

вже вище згадувалась у рамках характеристики нормативно-правового підходу); 2) взаємозв'язок з іншими індивідуальними правами людини (про що також в статті йшла мова); 3) персоналізація страждань під час збройних конфліктів (війни, окупація завжди завдають особистих втрат і страждань – загибелі рідних, втрати домівок, погіршення здоров'я як фізичного так і психологічного, що ще раз підкреслює, що право на мир не є абстрактною категорією, а стосується безпосередньо конкретної людини, її психіки, тіла, життєвого досвіду); 4) відповідальність держави перед кожною особою (відповідно до міжнародних стандартів прав людини, держава зобов'язана забезпечувати безпеку, захист і розвиток кожної людини, а не тільки певної групи чи народу загалом. Це означає, що право на мир покладає обов'язки на державу щодо кожного індивідуума, забезпечуючи його безпеку, захист від переслідування, воєнних злочинів тощо).

Шостий – сучасний (еволюційний) підхід – трактує право на мир як таке, що розвивається відповідно до нових глобальних викликів, зокрема гібридних конфліктів, інформаційних воєн та цифрових загроз, зміну безпекових парадигм тощо. Саме цей підхід яскраво демонструє перехід від колективного до індивідуального рівня, від абстрактної ідеї до конкретного інструменту правозахисту, що інтегрує мир у широкий контекст прав людини, розвитку і безпеки. В його основі лежить ідея, що правове розуміння миру повинно адаптуватися до реалій XXI століття, зокрема гібридних конфліктів і тероризму, інформаційних воєн і кіберзагроз, масових порушень прав людини в умовах збройних дій. В основі цього підходу перспективи для подальшого розвитку національних і міжнародних механізмів правового захисту в умовах глобальної нестабільності.

Вищезазначені підходи є важливими в контексті осмислення та теоретичного насичення права людини на мир, адже дозволяють створити більш цілісну, життєздатну концепцію права на мир у національній правовій системі. Крім того, враховуючи воєнні реалії та екзистенційне значення права на мир для суспільства, одновимірне юридичне трактування (наприклад, лише через міжнародне право) є недостатнім для формування сталого післявоєнного суспільства. Необхідне поєднання цих підходів для ефективної реабілітації, відновлення і трансформації суспільства.

Українське право має шанс не просто відтворювати наявні міжнародні стандарти, а розвивати власну доктрину права на мир, яка буде заснована на українському історичному досвіді,

відповідатиме потребам повоєнного відновлення та стане прикладом для інших країн, що переживають конфлікти.

Висновки. Таким чином можна зробити наступні висновки.

Виділено декілька концептуальних підходів до визначення права людини на мир: 1) нормативно-правовий (юридичний) підхід, що дозволяє розглядати право людини на мир як чітко визначену юридичну категорію, закріплену у міжнародно-правових актах; 2) гуманістично-антропологічний – формує цілісне бачення права людини на мир як базового, внутрішньо властивого права, що виникає з самої природи людської істоти. Він зміщує акценти з абстрактної державності до конкретної особистості, надаючи праву на мир глибшого гуманітарного змісту в умовах сучасних конфліктів і глобальних криз; 3) системний підхід до права людини на мир забезпечує його багатовимірне та функціонально орієнтоване осмислення як ключового елементу сучасного правопорядку, що дозволяє не лише інтегрувати право на мир у загальну систему прав людини, але й врахувати взаємозалежність правових, політичних, соціальних та інституційних компонентів, що впливають на його реалізацію; 4) політико-ідеологічний підхід виходить із визнання того, що мир є не лише правовою або моральною категорією, а й результатом конкретної політичної волі, державної політики та ідеологічної парадигми, що панує у суспільстві. У цьому контексті право на мир інтегрується як інструмент політичного устрою, концепт глобального управління, а також частина державної ідеології спрямованої на підтримання внутрішньої та міжнародної стабільності, недопущення агресії та забезпечення демократичного врядування; 5) колективний підхід, в основу якого покладений суб'єктний критерій та наголошується, що забезпечення миру – це не лише питання глобальної політики чи міждержавних відносин, а й конкретне зобов'язання держави перед кожною окремою особою; 6) сучасний (еволюційний) підхід ґрунтується на розумінні права людини на мир як динамічного правового явища, яке змінюється відповідно до трансформацій міжнародного правопорядку.

Інтеграція таких підходів до права людини на мир в українську правову систему є передумовою цілісного і ефективного правового регулювання, післявоєнної відбудови суспільства та основі справедливості й безпеки, реалізації національного бачення миру з урахуванням як міжнародних стандартів, так і унікального українського досвіду.

Список використаних джерел:

1. Сунегін С. Право людини на мир: питання правового забезпечення та захисту. *Право України*. 2025. № 4. С. 91–103.

2. Ромців О. Право на мир: основні проблеми реалізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 86. Ч. 1. С. 265–270.
3. Гуго Гроцій. Про право війни та світу. Центр учбової літератури. 2020. 960 с.
4. Клюева Є. М., Соловйова Ю. О. Мир як право: особливості визначення та забезпечення. *Dictum factum*. 2023. Вип. 1 (13). С. 204–210.
5. Белов Д. М., Сухан І. С. Право на мир: сучасні підходи до праворозуміння. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 5. С. 687–691. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/291025/284658> DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.122>
6. Іванків І. Право людства на мир як умова дотримання прав людини. *Наукові записки НаУКМА*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 200. С. 27–31
7. Ноняк М. В. До питання про визначення суб'єктів права на мир. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 1. С. 113–117. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/19.pdf> DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.17>
8. Оніщенко Н. М. Правова політика як складова євроінтеграційної політики України: виклики, загрози, перспективи (за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 15 травня 2024 року). *Вісник Національної академії наук України*. 2024. № 7. С. 51–61. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/4835/4573>
9. Peces-Barba G. *Teoria Dei Diritti Fundamental*. Milano : Dott. A. Guiffre Editore, 1993. P. 172–173.

Дата першого надходження статті до видання: 19.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025